

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ:
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):
Յայտարարութիւն ընդունում է ամեն լիզուով:
Յայտարարութիւններ չստանալով համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ:
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ձրի բարեբարներ. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.
Աշխարհագրական ընկերութեան նիստը. Բա-
րեբարներ մասին. Նամակ Շամախուց. Նա-
մակ Նուշուց. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ Պատերազմի շուրջը. Նամակ
Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱ-
ԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՁՐԻ ԲԱՐԵԲԱՐՆԵՐ

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր ան-
ցեալ նիստում հրաժարվեց մի ժառան-
գութիւնից, որ կտակով թողնված էր
նրան բարեգործական նպատակով: Հրա-
ժարվելու պատճառը այն չէր, որ մեր
քաղաքը բարեբարների և բարեգործու-
թեան կարիք չունի: Դժբաղդաբար, աշ-
խարհի վրա չէք գտնի մի քաղաք, որ
այդպիսի անկարօտ գրութեան մէջ լինի:
Պատճառը պարզապէս այն էր, որ ժա-
ռանգութիւնը կար թղթի վրա, բայց ի-
րականութեան մէջ գոյութիւն չունէր:

Ոմն Շաղինով կենդանութեան ժամա-
նակ կտակ է գրում, որի մէջ հանդիսա-
ւոր կերպով յայտնում է թէ Թիֆլիս քա-
ղաքին է թողնում իր բոլոր անշարժ կա-
ռուածները, որոնք գտնվում են Սմոլենսկի
նահանգում: Իր այդ կառուածներին հաշ-
ւով Շաղինով մի շարք բարեբարութիւն-
ներ է սահմանում ուսման ծախս, չքա-
ւորութիւնից տառապող ազգայնակու-
թեան համար: Անուի է նա իր բարեբա-
րական կարգադրութիւնները, մեռնում է,
հռչակվում է բարեբար և նրա «հոգա-
նիւթ շինուածքը» մի շարք պատիւների
է արժանանում:

Անցնում է ժամանակ, քաղաքային
ինքնավարութիւնը սկսում է միջոցներ
ձեռք առնել իրան թողած ժառանգու-
թեան տիրանալու համար: Հաւաքում է
տեղեկութիւններ թէ Սմոլենսկի նահան-
գի կառուածները ինչ գրութեան մէջ են,
ինչպէս կարելի է նրանց սեփականա-
տէրը դառնալ: Եւ այդ տեղեկութիւննե-
րից այն է դուրս գալիս, որ Սմոլենսկի
նահանգում Շաղինով ոչինչ կառուածք
չէ ունեցել և չունի:

Ինչ էր մնում անել: Հրաժարվել «ժա-
ռանգութիւնից»: Եւ հրաժարվեցին:

Եթէ փաստը լինէր մի անհատական
երեւոյթ, մենք կասէինք, որ ամեն տեղ,
ամեն գործի մէջ պատահում են այնպի-
սի դէպքեր, որոնց անուն տալը հարկա-
ւոր էլ չէ, այնքան պարզ ու յայտնի է
այդ անունը ամեն մէկի համար: Տարա-
բախտաբար, վերջին տարիներում մի քա-
նի այդ տեսակ փաստեր են տեղի ունե-
ցել: Մենք յիշում ենք երկու դէպք:
«Չաղ» կտակները դէպքեր էին դրանք:
«Բարեբարները» արժանացան հասարա-
կական բնաւորութիւն ունեցող պատիւ-
ներին. Ներսիսեան դպրոցի վարչութիւնը,
հայոց հոգեւորականութիւնը չքեղացիին
թաղման հանգէաները, շառաւիղին երախ-
տագիտութիւն յայտնել «առատ» բարե-
բարութեան համար: Բայց վերջը հարկա-
դրված եղան հրաժարվել կտակած «հա-
րատութիւնից», երբ յայտնի դարձաւ, որ
«բարեբարները» ոչինչ հարստութիւն չեն
թողել, որ նրանք կտակներ են գրել չքեղ
զարձուածքներով, բայց առանց նիւթա-
կան բովանդակութեան, առանց իրապէս
մի բան թողնելու:

Ներակայացէք այսպիսի դրութիւն: Մի
դպրոցի վարչութիւն խմանում է, որ մի
բարեբար իր աները նրան է կտակել:
Կտակը կայ, օրինաւոր է: Վարչութիւնը
շտապում է փառքով ու պատուով թաղել
իր բարեբարին, բայց մի քանի ամսից
յետոյ խմանում է, որ կտակած աների

վրա այնքան պարտք կայ, որ եթէ դրա-
րոցի վարչութիւնը ընդունելու լինի, պի-
տի դեռ իրանից էլ մի մեծ գումար տալ:
Այսպիսով բարեբարին գոհացնելու համար: Եւ
նա ստիպված է փախչել այդ «բարեբա-
րութիւնից», հրաժարվելով հրաժարվել:

Միսեանց ետեկի կրկնվող դէպքերը
ցոյց են տալիս, որ կտակներն էլ կորց-
նում են իրանց նշանակութիւնը ժամա-
նակից մարդու աչքում: Հայերը — սա
շատ հին իրողութիւն է — սիրում են
հռչակվել իրանց մահից յետոյ: Բայց ով
է տեսել, որ հասարակական ասպարէ-
զում տեղի ունեցած լինի խաբէութիւն
կտակի միջոցով: Այդ էլ ենք այսօր տես-
նում: Ժամանակը ամեն ինչ կործնում
ճարպիկութիւն է տալիս: Կարելի է ո-
չինչ չունենալ, բայց մահից յետոյ մի
քանի ամիս հռչակվել, յարգանքների ար-
ժանանալ, հասարակութեան երախտագի-
տութիւնը վայելել: Իսկ այնուհետեւ...
Թող ինչ ուզում է լինի: — Ձրի բարեբար
դառնալ, առանց որ և է իրաւունքի
հասարակութեան մէջ անուն հանել,
— սա մի ծանր, խեղդող իրողութիւն է,
որ շատ վատ վիճակութիւն է մեր բարո-
յականութեան համար:

Մենք հասկանում ենք որ փողը ամե-
նակարգ է, որ նրա անունով կարելի է
լուցնել հասարակութիւնը, մոռացնել տալ
անձնական արատները, բացասական յա-
կութիւնները: Մինչև այժմ մեր հասա-
րակութիւնը անթիւ անգամ ներկայ
է եղել այդպիսի յողթնականների, որ տարել
էինք բարոյական հասկանութիւն-
ների վրա: Բայց անփող կտակներով հա-
սարակութեան մէջ ժամանակաւոր հռչակ
ու պատիւ վաստակել և ապա երեւոյ
պարզապէս խաբող — ահա ինչն է անհա-
կանալի: Միթէ մի փառաւոր թաղում է
«ձրի բարեբարների» տեսչանքը: Այո,
ինչպէս երեւում է, մարդիկ ամեն մի
սուրբ հասկացողութիւն կարող են այ-
լանջակել, գէթ մի ժամ փառաւորվելու,
գէթ մի քանի օրով մարդկանց բերանի
խօսք դառնալու համար:

Որպիսի արտուր անկում, բարոյական
որպիսի անանկութիւն...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՆԻՍՏԸ

Չորեքշաբթի, ապրիլի 14-ին, Կովկասեան
գիւտերական շրջանի շտաբի շինութեան մէջ,
գեներալ-ադիւտանտ Ֆրեզէի նախագահու-
թեամբ, կայացաւ ուսաց Կայսերական աշ-
խարհագրական ընկերութեան Կովկասեան
բաժնի անդամների տարեկան ընդհանուր ժո-
ղով:

Քարտուղարի կարգացած տեղեկագրից 1903
թ.ի գործունէութեան մասին երևաց, որ այդ
տարվայ ընթացքում բաժինը ունեցել է 127
անդամ և զբաղվել է գլխաւորապէս Կովկասի
ուսումնասիրութեամբ: Այդ նպատակով կազ-
մակերպվել են գլխաւորապէս ուղեւորութիւններ
Կովկասի զանազան տեղերում, ուսումնասիրու-
թիւններ: Տարվայ ընթացքում ընդհանուր ժո-
ղովների մէջ կարգացվել են գեոլոգիան, բե-
ֆերաստներ Կովկասի և Պարսկաստանի մասին:
Այդ գեոլոգիաների մէջ իբրեւ աշխիւ ընկնող
տեղեկագրերը յիշատակեց Պօղոսեան, Գրանի,
Պրիցովի, Զավարզու և Հ. Առաքելեանի բե-
ֆերաստները:

Բաժինը ունի մօտ 15,000 ռուբլի դրամա-
գում և 1903 թ. ընթացքում ունեցել է մօտ
4000 ռուբլի եկամուտ:

Տեղեկագրի ընթերցումից յետոյ բաժնի խա-
կական անդամ Դեաչկով — Տարասով կարգաց
մի հետաքրքիր գեոլոգիան: Արեւադայի մա-
սին: Նա ցոյց տուեց, թէ ինչպէս այդ երկրի
գլխից անցել են մի բանի կուտուրանքը —

հումէական, բեկանդական, արաբական, գե-
նուական և պարսկական, սակայն այսօր նա
գրեթէ մի անձանութ և մոռացված աշ-
խարհ է:

ԲԱՐԵԲԱՐՆԵՐԻ ՄԾԱՍԻՆ

Բարեբար բառը մեզանում գործ է ածվում
շատ սահմանափակ մտքով: Բարեբար կոչվում
է նա, որը իր հաշուով պահում է Ռուսաստանի
կամ Եւրոպայի համալսարաններում մէկ կամ
աւելի ուսանող:

Այդպիսի մարդիկ մեծ երախտը ունեն հա-
սարակութեան վրա և արժանի են խնայելու
բարեբար կոչվելու: Նրանք աղքատ պատա-
նիներին միջոց են տալիս լրացնելու իրանց
կրթութիւնն ու գիտութիւնը և այդպիսով
նուիրում են ազգին օգտակար անդամներ:

Օգտակար անդամներ...
Մանաւանդ վերջին տարիներս...

Ամենքը արդէն վաղուց հաշուել են այն
յուսահատ մտքի հետ, թէ հայ ուսանողները
կամ էգիտ, կարիերիստ, կեանքի մարդիկ
են և կամ անընդունակ, թոյլ արարածներ:

Եթէ երբ եկէ լուսն էլ էր ուսանողից, թէ
ինքը «տոգորված է հասարակութեան օգտա-
կար լինելու ջերմ ցանկութեամբ» և «ցված
բարձր իղէպներով», եկել է համալսարան և
խոստանում է մեծամեծ ծառայութիւններ մա-
տուցանել «իր կարողութեան չափով», — այդ
կը լսէ միայն այն ժամանակ, երբ նա ձեռքն է
առել գինու կամ գարեջրի փրփրալից բաժա-
կը: Եւ նոյն իսկ այդ բոլորին, ինչն էլ չէ հա-
ւատում իր խօսքերի անկեղծութեանը. խօսքը
վերջացնելուց յետոյ նա դառնում է մօտը
նստած մի ուրիշ «իղէպիտ» ուսանողի և
կամացուկ շշմարտ. «Լաւ էր ճառս, չէ...» ու
ինքնաբաւական կերպով ցոյց է տալիս ա-
տանքները...

Այնպէս որ, մի ժամանակ, երբ հայ ուսա-
նողութիւնը Քրիստոսի աշակերտների նման,
մեր երկրի աղէ էր, մեր երկրի լոյսն էր, այժմ
— չենք կարող չը խոստովանել, — նա անկման
մէջ է գտնվում, նա այլ ևս ոչ մի դեր չէ խա-
ղում մեր կուլտուրական զարգացման գոր-
ծում:

Թէև չը կան վիճակագրական տեղեկութիւն-
ներ, թէ մեր համալսարանականներից որքան
են իրանց սեփական միջոցներով շարունա-
կում իրանց ուսումը և որքանը բարեբարների
հաշուով, սակայն հիմք ունենք կարծելու, որ
նրանց մեծ մասը պատկանում են վերջին խմբին:

Սեփական միջոցներով ուսում անողներից
չէ կարելի այնքան էլ մի մեծ պահանջներ անել.
զբաղել ինքնագործ բուրժուաներ են, որոնք ոչ
ծանօթ են ժողովրդի թշուառ դրութեանը և
ոչ էլ ուրեմն մտածում են նրա մասին:

Ուրեմն, եթէ դրանցից ոչ մի օգուտ չէ քա-
ղում հասարակութեանը, դարձեալ մի կերպ
կարելի է տեսնել այդ. բայց ինչ ասենք միւս,
չքաւոր, ուրիշի փողով ուսում անող ուսա-
նողներին. չէ որ նրանք դուրս են եկել բուն
ժողովրդի միջից, գիտեն նրա կարիքները,
նրա ցաւերը, չէ որ իրանք էլ մի օր ունեցել
են նոյն կարիքները, այդվել են նոյն ցաւե-
րով... Մեր ընդունութեան առարկան նրանք պի-
տի լինեն, որովհետեւ միայն նրանցից պէտք
է մի բան սպասել:

Այստեղ աւանդ մեր մէջ մի հարց է ծա-
ղում, բարեբարներ ինչու են դառնում բա-
րեբար եւ ի՞նչպիսի մարդկանց են համալսա-
րան ուղարկում:

Ըստ երեւոյթի, այս հարցը շատ պարզ է.
բարեբարի նպատակն է ծառայել հասարակու-
թեանը ու օգնել անհատին, մէկին տալով մի
օգտակար, թարմ ոյժ, միւսին՝ ծառայելու լայն
ասպարէզ: Իր այս նպատակին հասնելու հա-
մար բարեբարը բարձրագոյն կրթութիւն ստա-
նալու միջոց տալիս է մի այնպիսի մէկին,
որը ընդունակ լինի իրագործել նրա ցանկու-
թիւնը և որի վրա կարելի լինի յուսալ:

Հէնց զբաղում է սխալը:
Մեր բարեբարները, դժբաղդաբար, այնքան

էլ չեն հետաքրքրվում այն հարցով, թէ իրանց
սաները ինչ ուղղութեան, ինչ դաւանանքի
տէր են, ինչ գաղափարներ ունեն և որքան
ընդունակ են գործով ցոյց տալու իրանց մե-
ծագոյ Ֆրազները: Մեր բարեբարները, դժ-
բաղդաբար, չեն էլ մտածում աշխիւ անցնելու
նրանց անցեալը, ներկան, որից կարողանան
եղբակացնել, թէ դրանից ապագայում կարելի
է սպասել մի այսպիսի կամ մի այնպիսի գոր-
ծիչ, մարդ:

Ի՞նչպէս են բարեբարները սան ընտրում: —
1) Հարստին դիմում է նրա մօտիկ բարեկամ-
ներից, ազգականներից կամ ծանօթներից մէկը
և միջնորդում է իր որդուն կամ իր այս ինչ
ազգականին համալսարան ուղարկել: Հարուս-
տը չէ կամենում իր ծանօթի «խաթը կոտ-
րել» և ահա դառնում է «բարեբար»: — 2) Մի
քանի անգամ «տանը չէ» ասելուց յետոյ վեր-
ջապէս մի օր հարուստի տան դռները բաց-
վում են ուսանողացուի առջ, և նա, վախ-
կոտութեամբ ներս մտնելով, ներկայանում է
«աղին» ու աղաչում-պաղատում է իր ուսման
ծախսը հոգալ: Եթէ մի հարուստ մերժում է,
վերջապէս գտնվում է մի չը մերժող:

Եւ ահա ձեզ երկու բարեբար և երկու ու-
սանող:

Ո՞վ կարող է այդ ուսանողների վրա յոյս
դնել, նրանցից մի բան սպասել:

Ամեն մի չքաւոր պատանի, ամեն մի ու-
սումնաստեն իր քաղաքի արդեօք կարող է
այդ երկու ճանապարհներով գնալ: Միթէ ա-
մեն մէկը ունի բուրժուայի մօտ մի ծանօթ,
մի հովանաւոր: Միթէ ամեն մէկը կարող է
գնալ ընկնել հարուստի ոտները և մուրացկա-
նի պէս ողորմութիւն հայցել:

Ես ճանաչում եմ իմ ընկերակիցներից մի
բանիսին, — դուք էլ գուցէ գիտէք մի բանի
այդպիսիների մասին, — որոնք մինչև հիմա
էլ, — ուրեմն չորրորդ տարին է արդէն, բա-
րեբար չեն գտել: Ինչպէս, — որովհետեւ չեն ու-
նեցել նախ պատէկեցաւ, երկրորդ, չեն կար-
ուցել «Մեծապատիւ մուրացկաններ» դառ-
նալ, այսինքն, ուրիշ խօսքերով ասելով, չեն
կարողացել գնալ այն երկու ճանապարհներով,
որոնք միայն տանում են դէպի համալսարանի
դռները:

Բայց միթէ միայն երկու ճանապարհ կայ.
չի՞ կարելի արդեօք մի ուրիշ ճանապարհ գտա-
նել, որը լինէր աւելի ազնիւ և որը որոշ չա-
փով կարողանար երաշխաւորել սպասելիքների
համար:

Մեր կարծիքով այդ երրորդ միջոցը հետե-
ւեան է:

Կովկասում, չը հաշված պետական մի տա-
նակից աւելի գիմնադրանքներ և բէալական
դպրոցները, կան Գեորգեան ճեմարանը, Ներ-
սիսեան դպրոցը և Երևանի ու Նոր-Նախիջե-
ւանի թեմական դպրոցները. դրանցից իւրա-
քանչիւր տարի աւարտման վկայական են
ստանում տասնեակ երիտասարդներ: Ո՞վ կա-
րող է ժխտել, որ դրանց մէջ կը գտնվեն այն-
պիսիները, որոնք նիւթական միջոցներից
զուրկ լինելու պատճառով չեն կարողանում
գիմն գիտութեան տաճարները: Այդպիսի պա-
տանիների դրութիւնը անշուշտ յայտնի կը
լինի դպրոցների վարչութեան: Վարչութեանը
յայտնի կը լինի նաև նրանց վարքն ու բար-
քը, ընդունակութիւնը, աշխատասիրութիւնը,
վերջապէս նրանց ձգտումները:

Բարեբարների մէջ էլ կան այնպիսիները,
որոնց նպատակն է խնայել հասարակութեան
և ազգի համար պատրաստել օգտակար ան-
դամներ:

Ի՞նչպէս անենք:

Թող բարեբարը դիմէ վերեւ յիշած դպրոց-
ներէն մէկի վարչութեանը և յայտնէ իր ցան-
կութիւնը՝ նպատակ տալ մի կամ աւելի չքա-
ւոր և յուսատու պատանիների, որոնց ընտ-
րութիւնը թողնէ դպրոցին:

Այն ժամանակ, կարծում ենք, եթէ ոչ ամբող-
ջով, գոնէ մասամբ կը վերջանան մեր գա-
ղանքները ուսանողութեան դէմ:

Այն ժամանակ համալսարան կը գնան ոչ

Типографія «ГЕРМЕСЪ» С. Назарянца, Мих. пр. № 81.